DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Nógrádi-Kerekes Margit

Hegedűs Ármin (1869-1945) és Bőhm Henrik (1867-1936) építészeti munkássága

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola
A doktori iskola vezetője: Dr. Őze Sándor DSc

A bizottság elnöke:	Dr. habil. Szakács Béla Zsolt
Opponensek:	Dr. Ordasi Zsuzsanna
	Dr. Buday Péter
A bizottság titkára:	Dr. Bizzer István
A bizottság tagjai:	Dr. Kopócsy Anna
	Dr. Marótzy Katalin
Póttag:	Dr. Jernyei Kiss János
Témavezető:	Dr. Rozsnyai József

Budapest, 2026

Bevezetés

A kutatás tárgya, tudományos előzményei

Hegedűs Ármin és Bőhm Henrik építészek életútja első ránézésre nem különbözik sokban a századforduló környékén és utána alkotó műépítészekétől. A műegyetemen ekkoriban végzett tervezőkhöz hasonlóan kiváló mesterségbeli tudásra tettek szert, alapos rajzoktatással és anyagismerettel rendelkeztek és jártasok voltak a történelmi stílusokban, ugyanakkor egyetemi éveik után – ahogy az szokás volt – tanulmányúton tökéletesítették tudásukat. 1896-ban alapították közös tervezőirodájukat, feltehetően a közös műegyetemi ismeretség révén. Külön is dolgoztak, Hegedűs Ármin alkalmazásban állt a fővárosnál, ahol – elsősorban a korai tervezői éveiben – fővárosi iskolák építésével és művezetésével, valamint temetők rendezésével foglalkozott. Bőhm Henrik önálló munkáiról kevesebbet tudunk, elsősorban az 1910-es években – amikor Hegedűs Ármin a Sterk Izidorral és Sebestyén Artúrral közösen elnyert Sáros- (később Szent Gellért) fürdő tervezésén dolgozott, – a bérházak épülettípusában alkotott külön. Az építészpáros rendkívül termékeny, több mint négy évtizedet felölelő munkássága körülbelül 150 tervet és rajzot tartalmaz, s nemcsak épülettervek, hanem enteriőrök, sőt egy ex libris terv is köthető nevükhöz.

Bőhm Henrik és Hegedűs Ármin életművét összegző átfogó munka idáig nem készült. Még életükben szerepeltek néhány lexikonszócikkben, halálhírük és évfordulóik kapcsán megjelent egy-egy rövid írás is. Gerle János Makovecz Imrével és Kovács Attilával közösen jegyzett, 1990-ben megjelent, *A századforduló magyar építészete* c. könyve nyújtott kapaszkodót a kutatás elkezdéséhez, melyben az első lépést a Pázmány Péter Katolikus Tudományegyetem Művészettörténet szakán 2010-ben megvédett szakdolgozatom adta. Ennek témája akkor még kizárólag Hegedűs Ármin munkássága volt, ezt később kiegészítettem a Bőhm Henrikre vonatkozó adatokkal. Az új forrásokat beépítettem a 2015-ben a TERC Kiadó gondozásában *Építőművészek Ybl és Lechner korában* címmel megjelent tanulmánykötetben megjelent írásomba is.

A vizsgált anyagok, források bemutatása

Az építészpáros munkásságának feltárásában elsődleges forrást jelentett számomra a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeum 1960-as évekből származó „Hegedűs-hagyatéka”, mely többek között egy épület- és egy előadáslistával gazdagította a kutatásomat.

Hasonló fontos forrásként kezeltem az 1908-ban kitöltött, 1920-ban leltárba vett, a Szépművészeti Múzeum kérdéseire válaszoló adatlapot Bőhm Henrikről, melyben néhány életrajzi adatát és több munkáját is megemlíti. Ez a forrás a Szentiványi Gyula és Szendrei János által szerkesztett és több kötetesre tervezett művészenciklopédiához bekért dokumentum, melyet főként festők, szobrászok, grafikusok töltöttek ki. Hasonló értékű volt a BFL-ben őrzött, Hegedűs Ármin fővárosi mérnöki tevékenységét dokumentáló mappa, csakúgy, mint a BME levéltári anyagaiban fellelhető hallgatói törzslapok. Gerle János imént említett A századforduló magyar építészete c. könyvhöz készített jegyzetei és épületlistája szintén fontos alapját képezték e kutatásnak, csakúgy, mint a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (MÉM MDK) Műemlékvédelmi Dokumentációs Osztály Tudományos Irattárának Lymbusában található 1907-es Hegedűs Ármin életrajz és épületlista is. Ez Bőhm adatlapjához hasonlóan a *Magyar képzőművészek lexikona* c. kiadványhoz készült, de a MÉM MDK, Műemlékvédelmi Dokumentációs Osztály Tudományos Irattára is őrzi másolatban. Ezeken kívül számos szakmai folyóiratra, a napi- és hetilapra, sajtótermékre és szakírók munkáira támaszkodtam.

Fontos, a kutatás alapját képező dokumentumokat, történeteket és fényképeket gyűjthettem az építészek leszármazottaitól. Hegedűs Ármin családjával már 2008-ban kapcsolatba kerültem, ma is Magyarországon élő dédunokája, majd unokájának a Kanadában élő felesége számos értékes forrással és információval gazdagította kutatásomat. Bőhm Henrik Angliában élő dédunokájával szinte csodával határos módon kerültem kapcsolatba, aki az építész kevésbé dokumentált életét egészítette ki néhány nagyon fontos információval és történettel. Bőhm Henrik életrajzi adatainak hiányosságait a Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia anyakönyvi anyagával tudtam kiegészíteni.

Az archív felvétek a leszármazottakon kívül a BTM Kiscelli Múzeum Fotótárából, MÉM MDK Múzeumi Osztályának gyűjteményéből, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményéből (FSZEK BGY), a Budapest Főváros Levéltára (BFL) képanyagából, a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) archív képanyagából, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum (MKVM) archívumából, a Fotómúzeumból, a Fortepan gyűjteményéből, a Szerencsi képeslapgyűjteményből, valamint az Arcanum, a Hungaricana, illetve a Manda online adatbázisokból származnak. Az épületek lokalizálásában és adatok begyűjtésében a Budapest időgép honlap volt nélkülözhetetlen forrásom.

A kutatás célkitűzése, módszertana

Dolgozatom alapvetése Bőhm Henrik és Hegedűs Ármin munkásságának megismerése, mely révén képesek lehetünk a pályájukat összehasonlítani a századfordulón és a két világháború között dolgozó építészek munkáival. A kutatás hozományaként néhány téves adat is tisztázásra került, és mennyiségi és minőségi számot vetettünk az életmű darabjaival, melyek révén stílusukat és oeuvre-jüket jobban megismerhettük.

Kutatásom alapját a levéltári terv- és iratanyag képezte: Magyarországon a fővárosiakon túl városi és megyei intézményekben is dolgoztam. A levéltári kutatásokon felül a családi dokumentumok felkutatását, online adatbázisok adatainak elemzését, a rendelkezésre álló képanyagok feldolgozását tűztem ki célul. Természetesen nem maradhatott el az épületek kapcsán a személyes helyszínbejárás, fotódokumentáció készítése sem. A kapcsolódó szakirodalmak szintetizálása is tárgyát képezi a dolgozatnak.

Külföldi munkásságukat tekintve különös figyelmet fordítottam a szlovákiai műemlékvédelmi intézményekre és levéltárakra. 2024 februárjában CEEPUS ösztöndíjjal volt szerencsém meglátogatni az építészpáros szlovákiai munkáit, és számos közgyűjteményben bővítettem a rájuk vonatkozó ismereteimet. A zsolnai, a nyitrai, a trencséni, a nagyszombati, valamint a pozsonyi Műemlékvédelmi Hivatalok és Megyei Levéltárak, a túrócszentmártoni Szlovák Állami Könyvtár fotógyűjteménye, a pöstyéni Balneológiai Múzeum, továbbá a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár képezték elsősorban a kutatásom terepét. Képanyagomat a ma Szlovákiában álló épületeken túl Horvátországban személyes felvételek készítésével, helyszíni bejárásokkal gazdagítottam. A külföldi levéltáraktól – ahova személyesen nem juthattam el – elektronikus levélben szereztem információkat.

Dolgozatom felépítésével arra törekedtem, hogy az életműveket alapos – a családi életre, tanulmányokra, társadalmi aktivitásra, emlékezetre vagy személyes kapcsolatokra is kiterjedő – életrajzok készítésén túl az építészirodájuk működését is bemutassam a rendelkezésre álló ismeretek fényében. E fejezetben az általános információkon kívül kitérek arra a kevés – általunk is ismert szakemberre – akik náluk dolgoztak, nagyvonalakban megismerhetjük a kapcsolataik és megrendelőik körét, munkáik stílusát és elhelyezkedését, valamint az épülettípusokat, amelyekben alkottak. Ez utóbbi volt vezérfonalam a négy kronologikus fejezetben, amelyre műveik bemutatását felfűztem. A korai historizáló, a századfordulós-szecessziós, a neobarokk és art déco, valamint a modernista törekvéseiket bemutató szakaszok épülettípusonkénti szerkesztése betekintést enged a funkció okozta jelleg változásainak nyomon követésébe. Lehetséges lett volna akár egyszerű kronológiai logikát

követni, mellyel az épületek párhuzamossága, egymásutánisága jobban felismerhető lett volna, véleményem szerint azonban a tematikus megközelítéssel egy új perspektíva nyílik az életmű értékelésére.

Az egyes épületek bemutatását igyekeztem – éppen az összehasonlíthatóság kedvéért – közel azonos felépítésben elkészíteni: az építéstörténet adatait, ahol ezek tudottak voltak, az iparosok és építőmesterek listájával kiegészítettem. Ezt rövid külső és belső homlokzati ismertetés, az alaprajz és a funkciók bemutatása követte, illetve amennyiben rendelkezésre állt róla információ vagy archív kép mindez kiegészülhetett a belső tér és berendezések leírásaival és ikonográfiai értelmezésekkel is. Törekedtem a felhasznált stílusok bemutatására, néhány esetben – ahol az indokolt volt – az épületek városképi jelentőségének kiemelésére, továbbá az előképek és párhuzamok ismertetésére. Néhány esetben a munkák mai állapotáról, híresebb használóiról, lakóiról, történetük egy-egy érdekességéről is szóltam.

Az épülettípusok történeteinek néhány mondatos összefoglalására az adott típusok első megjelenésénél törekedtem, méghozzá abból a célból, hogy a Hegedűs-Bőhm építészpáros munkáit ezek kialakulásának történeti szövetébe elhelyezhessem. A tipologizálás alapját Nikolaus Pevsner *A history of building types* és a Császár László által szerkesztett *Épülettípusok a kiegyezés utáni Magyarországon* c. könyvek nyújtották.

A kronologikus fejezeteket rövid történeti bevezető előzi meg, mely az építészet- és társadalomtörténeti kontextust igyekszik megteremteni egy-egy párhuzamos idősík, ismertebb alkotó, eszme vagy esemény megjelenésének felvillantásával. A dolgozat bevezetőjével keretet képez az épületleírásokat követő angol-magyar összefoglaló és az építészeti művek jegyzéke, ahol az egyes munkák készülésének éve, pontos mai címe, szerzőinek adatai, valamint az állapotára vonatkozó információk is elérhetőek.

Majdnem megduplázza a dolgozat terjedelmét a melléklet, amely a családfák bemutatásán kívül térképeken ismerteti a megvalósult műveket, közzétesz egy válogatást Hegedűs Ármin elméleti munkásságából, és több mint 250 képpel illusztrálja a dolgozatot. A melléklet részét képezi azoknak a munkáknak a felsorolása is, amelyek valamilyen módon köthetőek az építészpároshoz, azonban feltárásuk további kutatást igényel.

Tézisek

Az értekezés tudományos eredményei

1. **A Hegedűs-Bőhm életmű kevéssé ismert adatainak korrigálása, korábbi hibás információinak javítása tisztább képet ad az építészpáros munkásságáról, így a munkásság nagyságrendjének megismerésén túl árnyalhatóak a korábbi sztereotip megjegyzések az irodájuk működésére vonatkozóan, pl. Bőhm felelt az irodai munkáért és az alaprajzokért, Hegedűs pedig a homlokzatokért és a részletekért.**

A történetírás jellegzetessége, hogy számos információ tévesen él a köztudatban az építészpáros életútja kapcsán. Például Hegedűs Ármin halálozási dátumán kívül a nevének századfordulós magyarosítása is ilyen „hibás" adat volt. Az egyik legjelentősebb megrendelőjük Winter Lajos és Hegedűs Ármin kapcsolatáról is több ízben tévesen átvett információt közöltek a források, miszerint a bécsi főiskolán tanultak együtt. Munkáik kapcsán számos esetben álltunk szemben rosszul azonosított épületekkel, példaként említhető az újpesti zsinagóga vagy a Széchenyi fürdő uszodája, esetleg a Kerepesi temető árkádos sírboltjai. Éppen a téves adatok tisztázása adott okot arra, hogy számos korábbi állítást megkérdőjelezzünk, s így derülhetett fény több tévedés okára is. Így például arra, hogy az imént említett Újpesti Zsinagóga épületéhez, a Kerepesi Temető árkádos sírboltjaihoz, vagy a Széchenyi fürdő uszodájához milyen köze volt Hegedűs Árminnak.

E tisztázó munka folyományaként kerülhetett számos új épület is a munkák sorába. Az elsődleges és másodlagos forrásokat listázva, priorizálva a legtöbb esetben az egyes átépítésekre, megvalósulatlan munkákra is felhívja a figyelmet a dolgozat. Így összesen több mint 150 olyan tervet ismerhetünk meg a disszertációból, amelyek az építészpáros valamely tagjához kötőnek. Ez a szám már önmagában – természetesen a kvalitásbeli jellemzőket is szem előtt tartva – sokatmondó, és felteszi az építészpárost a kor legtermékenyebb építészeinek térképére.

A munkákon kívül olyan lényeges, új információk is felszínre kerültek, mint Bőhm Henrik katolizálása, műegyetemi kiemelkedő jegyei a rajzhoz kötődő tantárgyakból, vagy pontosíthattuk ismereteinket németországi építészirodai alkalmazása kapcsán is. Ezek együttes értékelése alapján elmondhatjuk, hogy a korábbi feltételezés, miszerint Bőhm elsősorban az alaprajzokat tervezte és irányította az iroda munkáját, Hegedűs pedig a homlokzatokért és a részletekért felelt, csak részben lehet igaz. Azt, hogy rajzban, tervezésben hasonló kvalitásokkal rendelkeztek, mi sem

bizonyítja jobban, hogy a téglaszalagos, érett szecessziós épületek – leszámítva a csak Hegedűshöz köthető Dob utcai iskolát – éppen Bőhm Henrik személyéhez kötődnek leginkább. Az kétségtelennek tűnik ugyanakkor, hogy Hegedűs a maga bohém, hangosabb személyiségével felelt az iroda reprezentációjáért, termékeny volt szakcikkek publikálásában, de egyleti tagsága és beszédei, felszólalásai is ezt támasztják alá. Csakúgy, mint az a tény, hogy a legtöbb esetben ő jelent meg a bokréta- és megnyitóünnepélyeken, beszédekkel és látványos megmozdulásokkal színezve azokat (pl. belefeküdt az egyik kádba a Szent Gellért fürdő bemutatóján, demonstrálva annak kényelmét).

A húszas években – dokumentálhatóan – dolgoztak náluk fiatalabb építészek, többek között Hegedűs Ármin egyik fia is. Ekkoriban egy-egy évben gyakran ötnél is több párhuzamos építkezés, mai szóhasználattal projekt futott egyszerre. Közösen alkottak ugyan harmadik építész bevonásával, ugyanakkor Hegedűs volt az, aki időnként – kilépve az iroda kötelékeiből – más építészekkel is társult, ilyenkor Bőhm jellemzően egyedül dolgozott. Munkáiknak kis töredéke (kb. 7%) valósult meg pályázat révén, ugyanakkor ebben a műfajban sem voltak sikertelenek, 25 feletti pályázati részvételből 6 zárult csak „díjazatlanul”, ez is főleg az életmű második felére jellemző, amikor már kevésbé tartottak lépést a divatáramlatokkal.

2. Az 1900-as évek elején épült munkáikon nem csak az osztrák szecesszió, hanem a századfordulós építészet számos irányzata is megjelent.

A századfordulót követő munkáiknál ugyan főleg az osztrák és német vonalat követték, ennek leglátványosabb megjelenési formái például a wagneri körös-hárompálcás motívumok vagy később a látható szegecselések. Ám ezek mellett a magyaros stíluskeresés számos formában megjelent: mind Lechner téglaszalagjainak vagy pártázatos oromzatainak újraértelmezésében, mind az összetett sziromformájú ablakok, vagy a népi motívumok rátétmintákként való alkalmazása révén. Az 1910-es években megint egy új áramlat vetődött fel: a korábbiak mellé állítható új minták keresése a finn nemzeties irányhoz húztak, ezek elsősorban a parabolaívek ill. húrtrapéz ablakszemöldökök, ill. tetőmegoldások formájában jelentkeztek. Az építészpáros a Jugendstilhez is köthető elsősorban az 1910-es évek elejének számos bérházával, valamint a Szent Gellért fürdő és szálló együttesén is megjelenő robusztusabb kőmegoldások és szögletesebb vonalakkal is. A német kultúrkörhöz való kötődés nem csak épületeik párhuzamain látszik, hanem a fennmaradt életrajzi adatokból is. Példa

erre Bőhm német nyelvű könyvtára vagy Hegedűs német nyelvű előadása, ugyanakkor a kötődés Hegedűs írásaiból is kiviláglik, ahol főleg német, osztrák példákat hoz, de Bécs, München, Berlin, Drezda mellett Brüsszel, London, Milánó, Genova és Trieszt egyes épületei is szerepelnek.

Egyszeri példa az életművükben a keleties-móros motívumokkal díszített daruvári fürdő épülete, ahol Lechner Iparművészeti Múzeumának mintáit láttuk újraelevenedni a fürdőkultúrára egyébként is jellemző therma-előképek mellett. Bár a zárt tömbök használata, az épületek alapformái inkább a bécsies ízléshez kötik őket, a francia art nouveau maszkjai, nőfejei, füst-vagy ostorcsapás motívumai is fel-felvillantak itt-ott az életműben szerényebb változatokban.

Az angliai építészethez főként Hegedűs saját villája és még néhány magánház kapcsán köthetjük őket, de a számos helyen, elsősorban az áru- és bérházak vagy fürdőszállók esetében alkalmazott összetett-kazettás ablakmegoldásokban is fellelhetünk kapcsolódási pontokat pl. Charles Rennie Mackintosh építészetével. Az Amerikai Egyesült Államok vas-üveg építészetének hatása közvetetten a Török Bankházon kívül számos áru- és bérházon megjelenik, elég csak a Váci utcai vagy a Gerlóczy utcai épületekre gondolnunk.

Habár a századforduló körül nem alakult ki olyan stiláris, csak rájuk jellemző formavilág, amely egyértelműen azonosítja épületeiket, ebben nem voltak kirívóak.

3. **A korábban róluk elterjedt megállapítás szerint historizáló és szecessziós építészek voltak. Azonban véleményem szerint nem csak ezek az épületeik jelentősek. Az art déco és modern irányok nemcsak számok alapján, hanem minőségükben is jelentősebb hangsúlyúak a munkásságukban, mint korábban gondoltuk.**

Az építészirodát jellemzi az 1930-as XII. Nemzetközi Építészkongresszus kiállítása, melyben három különböző csoportban is megjelennek: a modern törekvések kedvelői, a történelmi stílusokat, valamint és a lechneri tanokat követő csoportokban is. Az építészpáros életművének első, a századfordulót megelőző évtizede valóban a historizálás jegyében, elsősorban a reneszánsz szellemében tervezett épületeket foglal magában, és pályájuk eleje főleg iskolaépületek és temetői létesítmények bemutatásával kezdődött. A szecessziós időszak, az építészet megújításának mozgalmait és stílusait magában foglaló két évtized, 1902-től az első világháború utolsó évéig, 1918-ig tartott. Míg az első évtizedben a bécsi szecesszió és Lechner Ödön téglaszalagos, magyaros, keleties vagy éppen a pártázatos reneszánsz stílusa dominált az építészpáros

munkásságában, addig a második évtizedben egy robusztusabb, nehézkesebb, a finn nemzeti romantika és a német Jugendstil hatását mutató irány bontakozott ki főleg az 1910-es évtized első éveiben.

Az 1920-as években a tervezőiroda neobarokk-neoklasszicizáló és art déco stílusú épületeinek sora vonult fel előttünk. Ebben az időszakban nem az egyhangúságot, hanem éppen a stílusok sokszínűségét mutatta meg nekünk Hegedűs és Bőhm, különösen a fürdők épülettípusában tűnik ki az a játszi könnyedség, amellyel a történeti formák variációit életre keltették. Nem véletlen tehát, hogy elsősorban e stílusok kapcsán említették őket a kortársak. Az art déco és a modernizmus főként az enteriőrökben és belsőépítészetben nyert teret épületeik kapcsán, így a zsolnai takarékpénztár vagy a pöstyéni Thermia szálló világítótestei és berendezési tárgyai vagy a Napraforgó utcai mintatelep kilincsei juthatnak eszünkbe. Ugyanakkor az épületeken cikcakkvonalak, rátétminták képében is azonosíthatunk az art décohoz kötődő elemeket.

Ugyanakkor az 1930-as években a modern törekvések számos formát öltöttek munkásságukban, ezek elsősorban a téglahomlokzatos kialakítású, kubusosabb formák és a historizáló rátétek elhagyásával jelentkeztek. A Napraforgó utcai mintatelepre tervezett házuknál a kert és a lakóház szoros kapcsolatának kialakítása ideája az emeleti fedett és a nyitott teraszban, valamint a földszinti teraszban öltött testet. E munkáiknak nemzetközi összehasonlításban leginkább az expresszionista építészetet szokták párhuzamként említeni, ilyen például a pécsi Aggok-háza vagy a Törekvés Takarékpénztár Bérháza a Horváth Mihály téren. Magyarországi párdarabjaik leginkább Wälder Gyula és Rerrich Béla ebben az időszakban alkotott munkái. Habár az egész életmű historizáló jellege tagadhatatlan, számban a historizáló műveknél jóval jelentősebb a lechneri-magyaros, a szecessziós, a finn nemzeti romantika és a Jugendstil stílusában alkotott épületterv és munka, még az 1920-as évek historizálását is ideszámítva.

Életművükben több kortársukkal párhuzamos fejlődési vonalak írhatóak le. Nincs ez másként az 1930-as évek utáni munkáikkal sem, ahol egészen megdöbbentő módon képesek voltak az új építési irányok szerint alkotni, habár a dekorativitás iránti igényüket nem egészen vetkőzték le, éppen ez adott egy önazonos arculatot a modern irányzatoknak megfelelni vágyó munkáiknak.

4. **Inspirációs forrásaikat és megrendelőiket elsődlegesen kapcsolati hálójuk határozta meg.**

Bőhm Henrik az egyetemi tanulmányai lezárását követő évben Albert Speer német építésznél alkalmazásban állt, továbbá Meinig Arthurnál dolgozott, míg Hegedűs Ármin Wellisch Alfréd irodájában pallérozódott. Mindketten részt vettek továbbá különböző tanulmányutakon, elsősorban Nyugat-és Észak-Európában. Korai műveiket – elsősorban első mesterek révén – a historizáló modor jellemzi, a század vége felé kezdtek eltérni, és felfedezhetőek kísérletező, szabadabban alkalmazott – a szecesszió felé mutató – dekorációs és építészeti elemek náluk.

Hegedűs, Bőhm Henrikkel közös építészirodája előtt már a fővárosi mérnöki hivatalban is vállalt munkát, amelynek révén külföldi konferenciákon tehetett szert további elméleti, gyakorlati tudásra és kapcsolati tőkéjét is építhette. Ezekben az években tervezte az iskolaépületei nagy részét, melyek elsősorban hagyományos historizáló modorban születtek. A század fordulóján bízták meg egy újabb feladatkörrel: a dísztemetők kialakításával, rendezésével. Az ekkoriban tett utak további inspirációs forrást nyújtottak, ezzel egyidőben jelentkezett Bőhm Henrik az első síremlék-terveivel.

Hegedűs 1900-ban lépett be az egyik szabadkőműves páholyba, ahonnan feltehetőleg szintén több munkát kaphatott. Ennél talán sokkal jelentősebb, hogy mindkettejük vallási (izraelita) közösségén keresztül is számos megrendelés érkezhetett. Személyes kapcsolataiknak, barátságaiknak, rokonaiknak szintén több építészi felkérést is köszönhettek, elsőként Hegedűs Ármin újpesti tanácstag sógorát Hoffer Mihályt érdemes itt említenünk, akinek köze lehetett az Újpesten megvalósult magán- és középületek létrehozásához is. Winter Lajos gimnáziumi barátságához kapcsolódik több felvidéki megrendelés, nemcsak Pöstyénben, hanem feltehetőleg Trencsénteplicen is. Inspirációs forrásaikról kevés írásos dokumentum áll rendelkezésre, ezért itt csak feltételezzük, hogy olyan barátok és iskolatársak mint Kosztolányi Kann Gyula, Sebestyén Artúr (akivel Hegedűs több ízben pályázott együtt), Kőrössy Albert Kálmán stb. épületei és munkái hatással lehettek munkásságukra.

5. **Munkásságukra a hagyománytisztelet és az innovációra törekvés folyamatosan és párhuzamosan jelen volt. Nem voltak különösen újítók, ami az építészeti formákat illeti, de a „funkció" szem előtt tartása Hegedűs elméleti munkásságában is előkelő helyet kapott.**

Habár nem biztos, hogy az építészpáros kapcsán az „újítók” az első szó, ami az eszünkbe jut, mégis ki kell emelni, hogy egy-két dologban kísérletező kedvűeknek voltak mondhatók. Így Hegedűs Ármin szabadkőműves tevékenységében a munkások társadalmi rétegének megsegítésére a napköziotthonok létrehozásán fáradozott, tudjuk továbbá, hogy londoni példára „hazahozta” a szűk, belvárosi telkeken létesített iskolák számára a tetőteraszos játszóudvar ötletét. Német példára alkalmazta továbbá az igazgatói lakok kialakításának eszméjét az iskolákban.

A Dob utcai iskolában falconnier üvegtéglákból kialakítandó fülkéket tervezett, ami inkább az áru-és üzletházakra vagy banképületekre volt addig jellemző, és mindenképp egy exkluzivitást sugallt. A Bárczy-féle iskolaépítési programot megelőzően alkalmazott számot magyaros és természeti motívumot az iskolájában, nemcsak a külső homlokzat játszó gyermekeket ábrázoló mozaikfrízén, hanem az osztálytermek és bútorok, valamint a lépcsőházak díszítésében is.

Már-már megalománnak tekinthető a Szervita téri Török Bankház homlokzati mozaikja, de az épületen nem csak ezzel a nagyméretű műalkotással, hanem egykor világító reklám-glóbuszával és vas-üveg dekoratív alkalmazásával is felhívta magára a figyelmet az építészpáros. Maga a vas-üveg üzletportál nem példanélküli vagy típusteremtő, de mindenképp az egyik első függönyfalas megoldásnak tekinthető országunkban.

A gyógyvízre közvetlenül ráépülő pöstyéni Irma fürdő és Thermia Hotel „cölöpös” vasbeton alapozása is merész megoldásnak számított. Ugyanitt a világháborúban épült Pro Patria fürdőkórházzal az építészpáros mind alaprajzi elrendezésében, mint speciális vázával újat alkotott. Az 1930-as években ők jelentkeztek az első acélvázas bérházzal a Törekvés Takarékpénztár palotája képében, továbbá az újpesti járványkórház épületegyüttesénél is kísérletezőek és trendkövetőek voltak a tüdőbeteg pavilon nap felé tájolásával, valamint ferde „napvezető” tetőmegoldásával.

Habár a Napraforgó utcai mintatelepre tervezett házuk nem a legmodernebbek közül való, az iparművész-belsőépítész tervező alkalmazása egyedüliként az ő nevükhöz fűződik. Összességében tehát elmondható, hogy egyszerre képviselték az újító szándékot és a hagyománytiszteletet is, mindez Hegedűs Ármin írásaiból és elméleti munkásságából is tükröződik (ezekben az otthonosság, kényelem, magyarosság stb. fogalmai gyakran előkerülnek).

Kapcsolódó publikációk jegyzéke:

- *Hegedűs Ármin építész élete és munkássága*. Szakdolgozat, PPKE-BTK Művészettörténeti Tanszék. Piliscsaba, 2009.
- Hegedűs Ármin és Bőhm Henrik. In: *Építőművészek Ybl és Lechner korában*. (szerk.: Rozsnyai József), Terc Kiadó, Budapest, 2015, 292-317.
- A magnificient journey around a building type. Review [Brunner, Attila (2023): Town Halls in Hungary. Budapest, Holnap Kiadó c. könyvének recenziója]. In: *Belvedere Meridionale* 2023. XXXV. évfolyam, 4. szám.
- Monográfia Wälder Gyuláról, a neobarokk sztárépítészről. (Recenzió Paár Eszter Szilvia: Wälder Gyula. Holnap Kiadó, Budapest, 2020. könyvéről) In: *Aetas* 2021, 36. évfolyam, 1. szám, 194-197.

További publikációk:

- Németh József 1944-es országházi fotósorozata. Dokumentatív célú színes fotózás a törvényhozás épületében (Kelecsényi Kristóffal közös tanulmány). *Aetas* 2021, 36. évfolyam, 3. szám, 126-129.
- A színes üvegablakok. In: *Az Országház építése és művészete*. (szerk.: Sisa József), Országház Könyvkiadó, Budapest, 2020, 374-390.
- Az Igazságügyi Palota üvegesmunkái – a Forgó és társa cég. In: *Az Igazságügyi Palota*. (szerk.: Kelecsényi Kristóf–Zima Richárd), Steindl Imre Program, Budapest, 2027 (várható megjelenés)
- *A képviselőházi elnöki galéria története. A magyar Országgyűlés képviselőházi elnökeinek arcképcsarnoka.* (szerk.: Gödölle Mátyás), Országház Könyvkiadó, Budapest, 2020, 8-55.
- *Az Országház üvegművészete*. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2020
- Az Országgyűlés Hivatala törvényhozást modellező ifjúsági programjai (Andrási Rékával közös tanulmány). In: *Parlamenti Szemle* 2020, V. évfolyam, 2. szám, 155-170.